

EDEBİYYÂT-I OSMÂNİYYE

"Edep kelimesi aslında zarafet, usluluk, söz ve harekette insanlara güzel davranış ve karşılıklı olarak iyilik yapma anlamındadır. Bazı kişiler de bu kelimeyi her çeşit hatadan sakınacak şeyleri bilmekten ibarettir, diyerek açıklamışlardır. Bazıları da edep bir insanı utanılacak şeylerden koruyan becerikliliktir. Öyle ki edep, nitelendiği kişiyi kabahat ve utanç sebebi olan şeylerden korur, diye açıklamışlardır.

Edep kelimesini bazılarının insanlara söz ve hareketle iyi davranışta bulunmak diye açıklamaları, edebi iki kısma ayırır. Biri sözle ilgili edep, yani konuşmaya ait ve biri de hareketle ilgili edeptir. İnsan diğer hayvanlardan dille yani konuşma ve anlatma ile üstün olduğundan dile ne kadar hizmet edilirse insanlığa hizmet edilmiş olur. Bundan dolayı her milletin akıllı ve çalışkan kişileri kendi dillerine hizmet edegelmişlerdir."

ISBN: 978-605-2345-95-5

9 786052 345955

EDEBİYYÂT-I OSMÂNİYYE

Hacı İbrahim Efendi

Dr. Volkan KARAGÖZLÜ

EDEBİYYÂT-I OSMÂNİYYE

⇒ Hacı İbrahim Efendi ⇐

Dr. Volkan KARAGÖZLÜ

KimlikYayınları

EDEBİYYÂT-I OSMÂNİYYE

Darüttalim Okulu Öğretmeni
Hacı İbrahim Efendi

(Diliçi Çeviri ve Çeviri Yazı)
Volkan KARAGÖZLÜ

KimlikYayınları

EDEBİYYÂT-I OSMÂNİYYE

Hacı İbrahim Efendi

Diliçi Çeviri ve Çeviri Yazı
Volkan KARAGÖZLÜ

Editör
Ahmet T. TÜRK

İç Tasarım ve Yayına Hazırlayan
Cihan ER

Kapak Tasarımı ve Grafik
Erol ATICI

Baskı ve Cilt
Kardeşler Matbaası
Matbaacılar Sit. 7. Blok No: 76
Kocasinan / KAYSERİ
Tel: 0 352 331 61 00
Sertifika No: 24209

Birinci Basım
Temmuz 2019

ISBN
978-605-2345-95-5

T.C. Kültür Bakanlığı
Yayıncılık Sertifika No
28550

Köşk Mah. Ahmet El Biruni Cad. No: 8
Melikgazi / KAYSERİ
Tel: 0 352 207 66 66 / 31029 – 0 544 616 00 38
web: www.kimlikyayinevi.com / tez-mer@yandex.com

© Copyright 2019, Yayın hakları kimlik yayınevinindir.
Yayıncının yazılı izni olmadan, hiçbir biçimde ve hiçbir
yolla, bu kitabın içeriğinin bir kısmı ya da tümü yeniden
üretilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

İÇİNDEKİLER

Osmanlı Edebiyatı	17
Birinci Bölüm	17
İsim Cümlelerinde Özne ve Yüklem Konusu	
(Bahsü'l-mübtedâ ve'l-haber).....	27
Sınırlama Konusu (Bahsü'l-kasr)	30
Fiil, Özne ve Tümleç Konusu	
(Fiil, Fâil ve Mefûl Bahsi)	31
Nesne (Mefûlun Bih)	31
Tamlama Konusu (Bahsü'l- izâfe).....	33
Sıfat ve Nitelenen Konusu (Bahsü's-sıfat ve'l-mevsûf)	38
Hâlin Açıklanması (Beyânü'l-hâl).....	42
Zarfın Açıklanması (Beyânu'z-zarf).....	43
Temyizin Açıklanması (Beyânü't-temyîz).....	44
Koşul ve Sonuç Cümlelerinin Açıklanması	
(Beyânü's-şart ve'l-cezâ).....	45
Dilek Kipleri (İnşâ).....	46
Emir Kipi ve Olumsuzu (Emr u Nehy).....	49
Soru (İstifhâm).....	49
Dilek-Şart (Temennî).....	50
Ummak (Tereccî).....	51
Şaşma (Taaccüb).....	52
Dilek Kipinde Kullanılan Bildirme Kipleri	.
(İnşâya Nakl Olunan Haberler).....	53
Kelimelerin ve Cümlelerin Birbirlerine Bağlanması	54
Benzeyiş (Temâsül)	60
Yarı Benzeyiş (Şibh-i Temâsül).....	60

Yan Anlam (Tezâyüf)	60
Karşıtlık (Tezat).....	61
Tezat Benzeri (Şibh-i Tezat).....	61
Hayalde Yakınlık (Tekârün fi'l-hayâl)	61
Virgöl Hakkında Yazı.....	66
Zarf-fiil (Sıla Sîgası) Konusu	73
Bağlaç Olan Ki'ye Dâir	80
Hakikat ve Mecaz Bölümü	83
İtirazı Gidermek.....	88
Benzetme (Teşbîh) Konusu	96
Benzetmeden Amacın Ne Olduğunun Açıklanması	101
Benzetme Çeşitleri.....	110
Benzetme Yönünün Nitelikleri	117
Edebiyyât-ı 'Osmâniyye (Çeviriyazı).....	130
Edebiyyât-ı 'Osmâniyye Sözlük.....	237
DİZİN	271

Osmanlı Edebiyatı

Birinci Bölüm

Yazarı

Darüttalim Okulu Öğretmeni Hacı İbrahim

Hicrî 1305 senesinesinde yazılmış ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerine ders verilmiş ve bölüm bölüm yayımlanması için Millî Eğitim Bakanlığında ruhsat alınmıştır.

17

İstanbul

Mahmut Bey Matbaası Bâbîâlî civarında Ebussuud Caddesi numara: 26

/2/

Osmanlı Edebiyatı

Her işin çeşit çeşit yöntemi olduğu gibi bir kitaba başlamanın da bir yolu vardır. Birisi Allah'a hamd ve övgü, ikincisi seçilmiş peygambere dua ve selam, üçüncüsü tahtı süsleyen padişaha hayırlı duadır. Bu görevi yaptıktan sonra hakkında açıklamalar yapmaya başlayacağımız edebiyat biliminde de nasıl çeşit çeşit üsluplar ve ince ince nükteler varsa edebiyat kelimesinin parçası olan edep kelimesinin de yazıda ve âdet olarak kullanılışında türlü türlü anlamları vardır.

Bu kelime aslında zarafet, usluluk, söz ve harekette insanlara güzel davranış ve karşılıklı olarak iyilik yapma anlamındadır. Bazı kişiler de bu kelimeyi her çeşit hatadan sakınacak şeyleri bilmekten ibarettir, diyerek açıklamışlardır. Bazıları da edep bir insanı utanılacak şeylerden koruyan becerikliliktir. Öyle ki edep, nitelendiği kişiyi kabahat ve utanç sebebi olan şeylerden korur, diye açıklamışlardır. İslam devletinin ilk zamanlarında terbiye etme olduğu için Arap bilimlileri ile /3/ Arap şiirleri de edep adıyla anılmıştır. Böylece kelime sebep ilgisiyle mecazî tabirlerden olmuştur.

İşte bu bağa dayanarak söz yoluyla terbiye esas olduğu için dilimizde gerek düzyazı gerek şiir, sevilen ve beğenilen eserlere edebiyat adı verilmesi âdet olmuştur. Böylece bu eserlere edeple ilgili sözler denmiş olur.

Artık bu durumda *edebiyat* denince zihnimizin levhasında yüce sözler ve açık, akıcı, etkili, hoş, ince tarz; üslubu güzel ve tertibi herkesin beğendiği yazılar ve şiirler görünüp adi kağıt parçaları, tiyatro ilanları ve satılık eşya etiketleri gibi değersiz şeyler ortadan kaldırılır.

Yukarıda anlatılıp açıklandığı gibi edep kelimesini bazılarının insanlara söz ve hareketle iyi davranışta bulunmak diye açıklamaları, edebi iki kısma ayırır. Biri sözle ilgili edep, yani konuşmaya ait ve biri de hareketle ilgili edeptir. İnsan diğer hayvanlardan dille yani konuşma ve anlatma ile üstün olduğundan dile ne kadar hizmet edilirse insanlığa hizmet edilmiş olur. Bundan dolayı her milletin akıllı ve çalışkan kişileri kendi dillerine hizmet edegelmişlerdir. Şan ve şeref sahibi Osmanlı edipleri de düzyazı ve şiirin güzel binasını kurup sağlamlaştırmakla dile büyük hizmet etmişlerse de sonrakilerin bu meseledeki hizmetleri de inkar edilemez. Özellikle asırların imrendiricisi büyük Sultan Hamid Han'a has olan faziletli zamanda gayrette maharetli olanların /4/ buna da özenme ve büyük bir istek ile çalışmalarının önceki zamanlardan daha çok olduğu herkes tarafından kabul edilir.

Cihanı koruyan kutlu padişahın döneminde Osmanlı ülkesinin şehirleri bir edep okulu şeklini almış ve halkın ilim ve irfan kazanması için her tarafta yüce okullar ve gönül ferahlatan bereket kapıları, tanzim ve tertip alanını süslemiştir. Özellikle Siyasal Bilgiler Fakültesi, padişahın himayesinin altında bulunmak şerefiyle benzerlerine övünç vesilesi olan ve bereketli eğitim öğretim sisteminde çeşitli fenleri tahsil eden milletin en zekileri sanki zamanlarının birer Platon'udur. Bu faziletli okul her çeşit bilgi, sanat ve hünerin kazanıldığı yer olduğu gibi burada edebiyat öğrenilmesi bilgi ve hüner sahipleri katında en önde gelen istek olduğundan, bu aciz kul her ne kadar kuvvet sermayesinden eliboş ise de Büyük Millî Eğitim Bakanlığı tarafından iyi kanaatlara nail olmakla bu zor işle görevlendirilmiştir. Allah bu zor işi hemen kolaylaştırsın, amin.

Kitap ve yazı ile uğraşanlara, zihin mahfazasındaki gizli bir manayı açıklamak veya bir kıssayı bildirme kasdıyla düzyazı veya şiir biçiminde anlatılan sözün, küçük küçük cümlelerle düzenlendiği ve bu cümlelerin de tek tek kelimelerden bir araya getirildiği açıktır.

Edebiyattan sayılacak bir sözün tamamının beğenilme ve kabul edilme mahalinde bulunmasının sebepleri olduğu gibi o sözün oluşturan cümlelerin ve o cümlelerin /5/ birleşimi olan kelimelerin dilin üslubuna uygun olarak oluşup bir araya gelmesinin de kural-ları ve şartları vardır. Konuşan bir kişi sözün işaret ettiği anlamı dinleyinin zihnine uygun bir biçimde hazırlayıp yerleştirmek zo-rundadır ve sözün işiten kişi de işitmeye ağırlık ve mizaca nefret veren sözün iltifat kulağına bırakmamakta haklıdır. Sözün harf ile anlamdan ibaret bir nitelik olup harfin sözün şekli ve anlamın ise asıl maddesi olduğu bilinir.

Mesela anlam ses, harf ezgi ve ahenktir. Ezgi ve nağme bil-meyen güzel sesli bir adam ne kadar bağırsa çağırsa sesini kimse-ye dinlettiremez. Ama müzik sanatında usta bir kimse sesi güzel olursa, ne kadar da güzel olur ya, olmasa bile yol yordam bilme-nin ve güzel, hoş sesiyle yavaş yavaş şarkı söylemesinin etkisiyle herkesi okuduğu besteyi dinletmeye mecbur eder.

20

Anlamın insanın zihninde belirmesi, ses gibi doğal olup ke-limeler ise sonradan kazanılan ve öğrenilen şeylerdir. Buna delil aranırsa iki okuryazar kişinin birinde şairane hayaller, zihin kudre-tinin genişliği olup diğerinde bunların olmamasıdır. Yine bir Arap, Fars veya bir Fransız edebiyatçı kendi dilinde şiir ve düzyazı ya-ratmaya gücü olduğu hâlde Türkçe uygun bir şey söyleyerek an-lamı açıklayamaması da bu iddiaya delil olur. Bundan dolayı yeni başlayanlar için gereken görev ilk olarak ifadenin kelimelerini güzel bir şekilde bir araya getirmek ve kelimeleri sıraya koyup düzenlemede alıştırmaya yapıp ustalık kazanmaktır.

/6/ Bazı kişiler anlamı yol üzerinde atılmış taşla benzetmiştir. Bunu medenî, köylü ve yerleşik, göçebe olan herkes kabul eder. Asıl ustalık o manalara işaret edecek kelimeleri seçmede ve o kelimeleri iyi bir biçimde düzenlemekte ve bir araya getirmektedir, demişler.

Hacı İbrahim Efendi

Edebiyyât-ı ‘Osmâniyye

Cüz’-i Evvel

Mü’ellifi

Dârü’t-ta‘lîm Mektebi Mu‘allimi El-hacc İbrâhim

130

Bin üç yüz beş sene-i hicriyesinde te’lif ve Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne talebesini tadrîs olunmuş ve cüz’ cüz’ neşri için Ma‘ârif Nezâret-i Celîlesinin istihsâl-i ruhsat kılınmıştır.

Der-Sa‘âdet

(Mahmûd Beğ) Matba‘ası- Bâb-ı ‘Âli civârında Ebussu‘ûd Câdesi numero 26

1305

/2/ Edebiyyât-ı ‘Osmâniyye

Her umûrun gûne gûne âdâbı olduğu gibi bir kitâba bed’ etmenin dahi âdâbı vardır ki bir nicesi hamd u senâ-yı cenâb-ı hudâ, ikincisi salât u selâm-ı nebiyy-i müctebâ, üçüncüsü du‘â-yı bi’l-hayr-ı pâdişâh-ı serîr-ârâdır. Bu vecîbeyi ifâdan sonra deriz ki zikr ü beyânına tasaddî edeceğimiz fenn-i edebiyât da nasıl gûne gûne üslûblar ve dakîk dakîk nükteler var ise edebiyât lafzının cüz’ü olan edeb lafzında dahi vaz’an ve ‘örfen dürlü dürlü ma‘nâlar vardır.

Bu lafz fi’l-asl zarâfet ve usluluk, ki kavlen ve fi’len nâsa hüsn-i mu‘âmele ve lutf-ı mücâmele eylemek ma‘nâsınadır. Ba‘zılar dahi lafz-ı mezkûru her nev’ hatâdan mâ-bihi’l-ihtirâz olan şeyleri bilmekten ‘ibârettir, diyü ta‘rîf etmişler. Ba‘zı diğer dahi edeb bir kuvve-i râsiha-i nefsiyyedir ki muttasıf olan kimseyi mücib-i şeyn u ‘âr olan şeylerden hıfz eder diyü tefsîr eylemişler. Ve evâ’il-i devlet-i İslâmiyye’de te’dîb olduğu için ‘ulûm-ı ‘Arabîyye ile /3/ eş‘âr-ı ‘Arab’a dahi edeb itlâk etmişler ki sebebiyyet ‘alâkasıyla itlâkât-ı mecâziyyeden olmuş olur.

İşte bu ‘alâkaya mebnî kavlen bâ‘is-i te’dîb olduğu için lisânımızda gerek mensûr ve gerek manzûm âsâr-ı müstahsene ve mergûbeye edebiyât itlâkı ‘örf olmuştur ki edebe mensûb makâlât demek olur.

Artık bu hâlde edebiyât denilince levha-i hâtıra ‘âlî kelâmlar ve fasîh u belîğ ve latîf u zarîf tarz üslûbı hasen ve nazm u tertîbi müstahsen nesrlere ve şi‘rler lâyih u muncelî olup ‘âdi varak-pâreler ve tiyatro i‘lânları ve satılık eşyâ yâfteleri misillü mübtezel şeyler ber-taraf olur.

Bâlâda zikr ü beyân olduğu üzere edeb lafzını ba‘zılar nâsla kavlen ve fi’len hüsn-i mu‘âmele etmektir diye eyledikleri ta‘rîf, edebi iki kısma taksîm etmiş olur ki biri edeb-i kavli ya‘nî

lisânî ve biri edeb-i fî'lidir. İnsân hayvânât-ı sâ'ireden lisânla ya'nî nutk u beyânla mümtâz olduğundan lisâna ne kadar hizmet edilse insâniyyete hizmet edilmiş olur. Fe-li-zâlike her kavmin erbâb-ı dâniş ve ashâb-ı verzişi kendi lisânlarına hizmet edegelmişlerdir. Eslâf-ı emcâd-ı udebâ-yı 'Osmâniyye dahi bünyân-ı bihîn-i şî' r ü inşâyı te'sîs u tarsîn etmekle lisâna küllî hizmet eylemişler ise de ahlâfın da bu matlabdaki hizmetleri münker değildir. 'Ale'l-husûs gıbta-fezâ-yı a'sâr olan 'asr-ı fezâ'il-i hasr-ı Sultân Hamîd Han-ı A'zamda erbâb-ı himmet ü gayretin /4/ buna da ihtimâm u inhimâkları evvelki zamânlardan daha ziyâde olduğu müsellemdir.

'Ahd-i sa'd-iktirân-ı cenâb-ı cihân-bânîde memâlik-i mahrûse-i 'Osmâniyye bir debistân-ı edeb şeklini almış ve istifâza-i enâm için her tarafta 'âlî mektebler ve dil-güşâ dâru'l-feyzler sâha-pîrâ-yı tarh u te'sîs olmuştur. 'Ale'l-husûs mekteb-i mülkiyye-i şâhâne ki zîr-i himâyet-i pâdişâhîde bulunmak şerefîyle emsâline mübâhât-nümûn ve ol feyzkâr-ı ma'ârifte tahsîl-i envâ'-ı fûnûn eden ezkiyâ-yı kavm 'asrda sanki birer Felâtun'dur. Bu mekteb-i feyz mekteb her nev' 'ulûm u ma'ârifte mahall olduğu gibi burada tahsîl-i edebîyyât olunması dahi evliyâ-yı ma'ârif 'indlerinde nuhbe-i emel olduğundan bu 'abd-i kemter her ne kadar bizâ'a-i iktidârdan tehî-dest ise de ma'ârif nezâret-i celilesi cânibinden hüsn-i zanna mazhar olmakla bu emr-i hatîre me'mûr buyurulmuştur. Hemân cenâb-ı hakk işbu emr-i 'asîri teysîr buyursun âmîn.

Kütüb ü kırâ'atle me'îlûf olanlara rûşen u 'iyândur ki mahfaza-i hâtırda mahfî olan bir ma'nâyı izhâr veyâ bir kıssayı ihbâr sadedinde nesren veyâ nazmen serd olunan kelâm küçük küçük cümlelerden tertîb olunup o cümleler dahi birer lafz-ı müfreden terkîb edilir.

Edebîyyâtta ma'dûd olabilecek bir kelâmın hey'et-i 'umûmiyye ve mecmû'asının mevki'-i makbûliyyet ü istihsânda vâki' olmasının esbâb u bevâ'isi olduğu gibi o kelâmı teşkil eden

cümlelerin ve o cümlelerin /5/ tereküb ettiği kelimelerin üslûb-ı lisâna muvâfık olarak teşekkül ü tereküb etmesinin dahi kavâ' id ü şerâ'iti vardır. Temhîd-i kelâm eden mütekelim kelâmın medlûlü olan ma' nâyı sâmi' in zihnine lâyıkı vech üzere ihzâr u ilkâ etmeğe borcludur ve kelâmı istimâ' eden sâmi' dahi sem' e sıklet ve tab' a nefret veren kelâma havâle-i sem' -i iltifât etmekte haklıdır. Ve ma' lûmdur ki kelâm lafz ile ma' nâdan ' ibâret bir keyfiyyet olup lafz kelâmın sûreti ve ma' nâ mâdde-i asliyyesidir.

Fi'l-mesel ma' nâ ses ve lafz elhân u âhengdir. Elhân u nagramât bilmeyen güzel sesli bir âdem ne kadar bağırsa çağırsa sesini kimseye dinlendiremez. Ammâ fenn-i mûsikîde mâhir bir kimse sesi güzel olursa ni' me'l-matlûb yâ, olmasa bile usûl-şinâslığının ve terennümâtının te'sîrâtıyla okuduğu besteyi istimâ' a herkesi mecbûr eder.

İnsânın zihnine tevârüd-i ma' nâ ses gibi fitrî ve cibillî olup elfâz ise kesbî ve ta' allümidir. Buna delil aranırsa iki okuryazar âdemin birinde hayâlât-ı şâ' irâne vüs' at-i karîha olup da diğèrinde olmamaktır. Ve kezâlik bir edîb-i ' Arab veyâ bir ' Acem veyâ bir Fransız kendi lisânı üzere îcâd-ı nazm u nesre kâdir olduğu hâlde Türkî lisân üzere yolunda bir şey söyleyerek tasvîr-i ma' nâ edememesi dahi bu müdde' âya bir delil olur. Fe-li-zâlike mübted' in için lâzım gelen vazîfe evvelâ elfâz-ı kelâmın hüsn-i terkîb ve tensîk ü tertîbine temerrün ü mümâreset eylemektir.

/6/ Ba' zılar ma' ânîyi yol üzerindeki ahcâr-ı matrûhaya teşbîh edip onu medenî ve kuravî ve hazarî ve bedevîden herkez ahz edebilir. Asl hüner o ma' ânîye delâlet edecek elfâzı intihâbda ve o elfâzı hüsn-i tertîb u tereküb eylemektedir demişler.

Ma' ânî ahcâr-ı matrûhaya teşbîh olunduğu gibi o ma' ânînin zarîf u tarîfî dahi ahcâr-ı matrûhanın işe yarayacak olanlarına ve ma' ânînin reddi ve kabîhi de ahcâr-ı matrûhanın işe yaramayacaklarına teşbîh olunabilir. Fe-li-hâzâ intihâb-ı ma' nâ dahi pek büyük

Edebiyyât-ı ‘Osmâniyye Sözlük

-A-

- âdâb:** (A. edeb’in çoğulu) Âdet, yol, yordam
ahaf: (A. hiffet’ten) Pek, en hafif olan
ahcâr: (A. hacer’in çoğulu) Taşlar
ahcâr-ı matrûha: Atılmış taş
âher: (A.) Başka, diğer, gayrı
ahlâf: (A. halef’in çoğulu) Sonradan gelenler, gelecek nesiller, halefler
ahz etmek: Almak, kabul etmek
ahz u istihrâc: Alınıp çıkarılma
ahz: (A.) Alma, alış
akmişe: (A. kumaşın çoğulu) Kumaşlar, dokumalar
akmişe-i mülevvene: Renkli kumaşlar
aksâmü’t-teşbih: Benzetme çeşitleri
akzâ: (A. kazâ’dan) Fıkıh ilminde en üstün, en ehliyetli
ânifen: (A. ânif’ten) Yukarıda, biraz önce
‘**ahd:** (A.) Bir padişahın hükümdarlık devri
‘**ahd-i sa‘d-iktirân:** Kutlu, uğurlu olan padişahın dönemi
‘**alâ tariki...:** Yolu ile
‘**alâ tariki’l-isti‘lâ:** Yayılarak
‘**alâyim:** (A. ‘alâmet’in çoğulu) Alametler, izler, nişanlar
‘**ale’l-fevr:** (A.) Hemen, birden, derhal
‘**ale’l-husûs:** (A.) Özellikle
‘**âlem-gîr:** (A. âlem ve F. gîr kelimeleri ile) Alemler, dünyayı tutan, fetheden
‘**âr:** (A.) Utanma, utanç
‘**atâyâ:** (A. ‘atiyye’nin çoğulu) İhsan edilenler, hediyeler
‘**atf:** (A.) Bir kelime veya cümleyi kendinden önceki veya sonraki cümle veya kelimeye hükümleri aynı olmak kaydıyla bağlama

‘atfû’l-cümle ‘ale’l-cümle: Bir cümleyi diğerine bağlama
‘atfû’l-müfred ‘ale’l-müfred: Bir kelimeyi diğerine bağlama

-B-

bâ’ is: (A. ba’ s’tan) Sebep

bahr-i muhîf: Okyanus, büyük deniz

bânî: (A. binâ’dan) Bir binayı yapan, yaptıran kuran, tesis eden kimse, müessis.

bast: (A.) Sözü uzatma

batş: (A.) Kuvvet ve şiddetle tutma, kapma

bâzil: (A. bezl’dan) Bol bol veren, dağıtan bezl eden

be-câ: (F. be- eki câ kelimesi ile) uygun, münasip, lâyıq, yaraşır

bed’: (A.) Başlama, başlayış

behcet: (A.) Güzellik, şirinlik

behiyye: (A. behâ’dan) Güzel

belîgâne: (F. -âne eki ile) Etkili, eksiksiz güzel sözlerle söylenmiş olan, belîğ biçimde anlatılan

belîğ: (A. belâgat’tan) 1) Etkili, yerinde, güzel söylenmiş 2) İsteğini eksiksiz ve güzel sözlerle anlatan, belâgatli

ber: (F.) Farsça ön ek üzeri, üzerine, üzerinde anlamları katar

berd: (A.) Soğuk

berdü’l-‘acûze: Kocakarı soğuşu

ber-güstivân: (F.) At zırhının üzeri, üzerinde

ber-vech-i âfî: Aşağıdaki gibi, geleceği üzere

bevâ’ is: (A. bâ’ is’in çoğulu) Sebepler, âmiller

bi’l-külliyeye: (A. bi harf-i cer, el harf-i tarifi ve külliyye kelimesi ile) tamamıyla, bütün ile, büsbütün

bi’t-takdîm: (A. bi harf-i cer, el harf-i tarifi ve takdîm kelimesi ile) Takdim ederek, takdim ile

bi-‘aynihi: (A. bi harf-i cer ve ‘aynihi ile) Aynı ile, tıpkı

bihîn: (F. bih ve -în ekiyle) Çok iyi

bilâ-reyb ü gümân: Şeksiz, şüphesiz

bisât: (A. bast'tan) Serilen, yayılan şey; yaygı, döşek; kilim, minder

bisât-ı ezrak: Mavi yaygı

bizâ' a: (A.) Mal, sermâye

bizâ' a-i iktidâr: Güç, kuvvet sermayesi

butlân: (A.) 1) Boş, temelsiz, çürük olma 2) Hükmü olmama, geçersiz, geçersizlik

bü'l-^u aceb: (A.) Pek acayip, çok garip

bülegâ: (A. belîğ'in çoğulu) Güzel ve etkili söz söyleyenler, belîğler

bünyân: (A.) Bina, yapı

bünyân-ı bihîn: Çok iyi bina

bürâsâ (A. bers'in çoğulu) İnsanlar

-C, Ç-

cây: (F.) Yer, mevki, mahal

cây-ı dil-nişîn: (F.) Çok beğenilen yer, gönlün çok beğendiği mevki

ceberût: (A.) Allah'ın tüm yaratılmışlardan üstün olan büyüklüğü, ululuğu, kudreti

cem'an: (A. cem'den) Toplu olarak, hep birlikte, cümleten

cem'-i mükesser: Arapça kelime köklerinin belli kalıplara girerek çoğul olarak kullanılmasıdır. Kelimelerin bu şekilde çoğul yapılmasının belirli kuralları olmadığı için buna kırık çoğul da denir.

cenâb: (A.) Kelimenin taraf, yön, cihet anlamı kaybolarak Osmanlı Türkçesinde kelime, saygı sözü olarak kullanılmıştır. Kelime saygı ve ululama anlamında hazret kelimesinin karşılığıdır.

cenâb-ı cihân-bânî: Dünyayı koruyan hükümdar

cevârih: (A. câriha'dan) El, ayak gibi organlar

ceyyîd: (A. cevdet'ten) İyi, hoş, latif

cibillet: (A.) Yaratılış

DİZİN

- ‘alem, 163
‘atf, 171
Bâkî, 6, 27, 36, 46, 51, 55,
58, 62, 88, 93, 98, 99,
100, 101, 104, 105, 106,
109, 110, 112, 114, 115,
117, 118, 123, 125, 127,
129, 143, 153, 169, 172,
175, 180, 206, 211, 212,
217, 218, 219, 220, 224,
225, 229, 231, 233, 234,
235, 236, 237, 243, 244,
245, 247, 248
cem[‘], 144, 154, 161, 171,
174, 175, 176, 179, 184,
218, 228, 242, 252, 254
cem[‘]-i mükesser, 154
cihet-i câmi[‘]a, 176, 177,
178, 179, 180, 182, 209,
253
cümle, 6, 7, 24, 25, 44, 45,
52, 57, 62, 64, 78, 79, 80,
104, 121, 127, 135, 140,
141, 161, 162, 165, 166,
168, 171, 174, 176, 178,
179, 180, 181, 182, 185,
192, 193, 197, 198, 199,
200, 205, 206, 207, 208,
210, 213, 221, 224, 227,
246, 247, 251, 253, 256,
262
cümle-i cezâ’iyye, 161
cümle-i fi’liyye, 162
cümle-i inşâ’iyye, 162
cümle-i ismiyye, 162
Ebû Nüvâs, 227, 231, 236
edât-ı istiğrâk, 144, 254
edât-ı kasr, 145
edât-ı muhâtab, 143, 254
edât-ı mütekellim, 143
edât-ı rabt, 181, 198
edât-ı ta’lîl, 147, 254
edât-ı tereccî, 189, 254
edât-ı teşbîh, 216, 217, 218,
219, 220, 222, 228
edât-ı zarf, 147, 159, 160,
172, 174, 254
edeb, 131, 132, 175, 201,
250, 253, 280
edebiyât, 131, 132, 137,
144, 188
ef’âl-i kulûb, 255
efrâd, 237
emr ü nehy, 165, 191
esmâ’-i işâret, 143
fâ’il, 140, 146, 147, 148,
156, 157, 159, 195, 256,
275
fi’l, 140, 141, 146, 148, 159,
162, 166, 167, 189, 190,
191, 195, 201, 218, 219,
256, 267, 279
fi’l-i muzâri[‘], 159, 191

- fî'l-i temennî-i şartî, 167,
256
- Fuzûlî, 26, 51, 52, 80, 81,
82, 84, 85, 87, 92, 101,
103, 107, 111, 113, 114,
115, 126, 142, 169, 170,
199, 200, 203, 205, 211,
218, 220, 223, 226, 230,
233, 235, 245, 246
- gayr-ı talebî, 49, 167, 261
- haber, 11, 25, 45, 52, 54, 64,
68, 70, 74, 79, 85, 140,
141, 142, 143, 144, 145,
146, 162, 170, 172, 181,
182, 187, 188, 192, 194,
206, 257, 273
- hâ³-i resmiyye, 155, 257
- hakikat, 140, 176, 177, 185,
201, 202, 214, 242
- Hamdî, 4, 21, 100, 128, 137,
220, 247
- harf-i nidâ, 163, 164, 200
- harf-i ta³ rif, 152
- itlâk, 131, 153, 186, 212,
259
- itnâb, 204, 259
- icâz, 139, 204, 259, 260, 265
- inşâ³-i ikâ³î, 167, 170, 260
- ism-i mensûb, 261
- ism-i zâhir, 142
- isnâd, 140, 261, 273
- isti³ âre, 158, 162, 202, 209
- izâfet, 10, 33, 148, 149, 150,
151, 152, 187, 193, 195,
196, 197, 262
- kasr, 28, 142, 144, 145, 146,
147, 254, 265
- kelâm, 37, 43, 133, 135,
136, 137, 138, 139, 140,
143, 149, 154, 161, 172,
180, 189, 190, 193, 197,
198, 200, 202, 204, 220,
229, 241, 242, 263, 272,
280
- Kemâl Paşa, 26, 142
- kitâbet, 136, 182, 188
- külliyet ü cüz³iyet, 210
- lafz, 43, 131, 133, 134, 137,
139, 146, 158, 159, 161,
166, 189, 192, 198, 200,
204, 218, 219, 220, 263,
264, 269
- lafz-ı müfred, 264
- lâm-ı ta³ rif, 152, 264
- lâzım, 52, 133, 135, 136,
153, 157, 170, 173, 174,
178, 180, 184, 187, 194,
195, 204, 208, 213, 215,
235, 242, 246, 264
- lâzimiyyet ve melzûmiyyet,
213
- ma³ ânî, 206
- ma³ nâ, 43, 133, 134, 137,
139, 145, 148, 153, 155,
156, 161, 168, 184, 187,
192, 193, 200, 202, 203,

- 204, 205, 206, 207, 209,
210, 213, 214, 218, 219,
245, 246, 265, 269
ma' rife, 141, 143, 144, 154,
265
ma' tûf, 171, 172, 176, 177,
184, 188, 265
ma' tûfun 'aleyh, 171, 174,
176, 177, 184, 188, 265
maksûr, 146
maksûrun 'aleyh, 146, 147
mansûb, 158, 160, 266
masdar, 153, 194, 215, 266
mecâz, 6, 140, 201, 202,
205, 209, 213, 242
mecâz-ı mürsel, 202, 209
mechûl sîgası, 148, 266
Me' mûn, 226
me' ûl, 146, 148, 156, 158,
194, 195, 197, 199, 267
me' ûlun bih, 147, 194, 267
me' ûlun fih, 147, 198, 267
mes'ûlün 'anh, 166, 268
mevsûf, 36, 140, 145, 153,
154, 155, 157, 187, 198,
269
min-vech e' amm, 150
min-vech ehass, 150
mubtedâ, 141
Muhammed bin Vehîb, 226
muktezâ-yı hâl, 135, 139,
270
muştakkun mihn, 270
muzâf, 140, 143, 146, 149,
150, 151, 152, 153, 156,
158, 187, 193, 194, 195,
197, 270
muzâfun ileyh, 140, 149,
150, 151, 152, 157, 158,
171, 193, 195, 270
muzâri', 159, 191, 256
mübeyyin, 43, 153, 158,
160, 271
mübtedâ, 25, 74, 140, 141,
142, 143, 144, 162, 192,
271, 273
mü'ennes, 155, 156
müfred, 154, 171, 176, 229,
230, 232, 234, 237, 240,
251, 271
mümeyyiz, 43, 160, 272
münevven, 158, 272
münşî, 138, 272
mürâ'ât-i nazîr, 219
müsned, 141, 171, 172, 174,
176, 177, 181, 199, 273
müsnedün ileyh, 25, 140,
171, 172, 176, 180, 181,
194, 198, 271, 273
müşebbeh, 97, 216, 217,
221, 223, 225, 226, 227,
229, 230, 232, 234, 237,
238, 239, 240, 241, 242,
243
müşebbehün bih, 216, 217,
223, 225, 226, 227, 229,

- 230, 232, 237, 239, 240,
241, 242
müte^çaddî, 146, 148, 274
mütেকellim, 133, 136, 141,
143, 171, 188, 194, 198,
200, 216, 217, 254, 274,
284
Mütenebbî, 103, 222
müzekker, 283
Nâbî, 26, 118, 142, 237
Na^çîmâ, 137
nâkıs, 148, 222, 228
Nef^î, 198, 199, 201, 208,
225
nefy, 189, 190, 261, 275
nehy-i gâ^îb, 275
nehy-i hâzır, 165, 275
nekre, 141, 143, 144, 265,
275
Nergisî, 112, 232
Sanavberî, 117, 236
sanâyi^ç -i lafziyye, 135, 277
sarîh, 147, 148, 159, 194,
223, 267
sıfat, 11, 24, 25, 29, 32, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 68, 69,
80, 82, 100, 139, 141,
145, 153, 154, 155, 156,
158, 159, 189, 198, 199,
201, 219, 266, 276, 278,
284
sıla fi^çlleri, 191, 192
sıla sîgası, 72
sîga, 181, 192, 193, 195,
196, 197, 200, 278
sîga^î -i ta^çlîl, 197
sîga-i ta^çaccüb, 169
Sultân Hamîd Han, 132
Sultân Süleymân Hân, 233
şibh-i fi^çl, 159
şibh-i temâsül, 58, 176
ta^çaccüb, 167, 168, 169, 279
tâ^î -i te^înîs, 155
ta^îkîd, 139
ta^çkîd-i lafzî, 202
ta^çkîd-i ma^çnevî, 202
tebyîn, 43, 160, 271, 280
tekârûn fi^çl-hayâl, 60, 178,
180, 182
temâsül, 58, 176, 182, 279,
281
temennî, 49, 166
tenâfürât, 137
terecçî, 50, 71, 167, 168,
189, 282
terkîb-i hâlî, 140
terkîb-i izâfî, 32, 149, 153,
154, 156, 172, 195, 282
terkîb-i mezcî, 282
terkîb-i vasfî, 32, 140, 153,
156, 157, 282
tesniyet, 154, 282
teşbîh, 92, 97, 98, 108, 122,
124, 126, 134, 200, 206,
211, 215, 216, 217, 218,
219, 220, 221, 222, 223,
224, 225, 226, 227, 228,

- 229, 230, 231, 232, 233,
234, 236, 237, 238, 239,
240, 241, 242, 243, 244,
245, 246, 247, 248, 250
teşbihât-ı müstetrefe, 226
teşbih-i maktûb, 226, 227
teşbih-i mürekkebe, 231, 232
teşbih-i zımnî, 99, 218, 223
tetâbu^ç-ı izâfât, 137, 152,
282
tezâdd, 176, 177, 178, 229
tezâyüf, 58, 176, 177, 283
tezkîr, 157
^çumûm ve husûs min vech,
150, 151, 283
^çumûm ve husûs mutlak,
150, 161, 283
üslûb, 133, 135, 136, 138,
149, 150, 151, 154, 158,
159, 161, 255, 283
vasf, 36, 55, 153, 156, 157,
158, 173, 207, 208, 220,
222, 240, 242, 269, 284
vâv-ı ^çatf, 172, 173, 174,
184, 185, 186
vâv-ı ^çatfî, 171
vâv-ı ^çâtîf, 183, 186
vâv-ı ^çâtife, 144
vech-i şebek, 97, 216, 223,
240, 241, 242
vech-i teşbih, 97, 216, 217,
222, 223, 231, 237, 238,
239, 240, 241
yâ-yı nisbet, 155
Yûsuf u Züleyhâ, 137
zamîr-i muhâtab, 141, 143,
284
zarf, 9, 24, 25, 31, 41, 42,
53, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 139, 141, 147, 159,
160, 257, 278, 284
zarf-ı zamân, 159
zîkr-i cüz^ç ve irâde-i küll,
211
zîkr-i küll irâde-i cüz^ç, 210,
211